

KUR'ÂN ÜSLUBUNUN EDEBÎ SANATLARA ETKİSİ

İsmail AYDIN*

ÖZET

Kur'ân'ın, etkilemediği bir alandan söz etmek neredeyse imkânsızdır. Ahlak, hukuk, siyaset vb. kurumlar onun etkilediklerinden sadece bir kaçıdır. Dilsel bir metin olan Kur'ân'ın en fazla tesir icra ettiği sahalardan biri şüphesiz edebî sanatlardır. Kur'ân'ın şiir ve hitabetin Arap toplumunda zirveye ulaştığı bir dönemde inşi bu etkiye ayrı bir anlam katmaktadır. Zira o, sahip olduğu icâza dayalı olarak benzer ifade biçimlerini ortaya koyma konusunda tüm insanlara karşı meydan okumuştur. Biz bu çalışmada, Kur'ân'ın nesir ve nazım türlerine üslup açısından yaptığı etkiyi örnekler ışığında göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kur'ân üslubu edebiyat, şiir, nesir.

AN AFFECT OF QURAN STYLE TO LITERARY ARTS

It is almost impossible that to talk about one of the area which doesn't affect. Morality, law and policy some of them. Quran which is the text of linguistic, affects literary arts doubtless. In a period when the poem and lecturing reached at their peak level, the emerging of the Quran has given another meaning to this effect. because it was against all people by performing analogical expressions which are based on its miraculous. We try to show the Quran is effect the style of prose and verse with examples.

Key Words: Quran, Quran style, literary, verse, prose.

GİRİŞ

Her eserin kendine has bir anlatım tarzı ve üslubu vardır. Şüphesiz Kur'ân'ı farklı kılan niteliklerden biri de kendine has bir üsluba sahip olmasıdır. Sözlükte *üslub* kelimesi yol, gidişat ve yön anlamlarına gelmektedir.¹ Bu kelime, söz kalıplarının belirli bir biçimde örülmesi² ve içteki düşüncüyü tasvir maksadıyla sözü ifade etmede tutulan yol³ gibi anlamlara gelmektedir. Bu bağlamda Kur'ân üslubu (*üslûbu'l-Kur'ân*), Kur'ân'ın kendine has anlatım tarzını ifade eden bir terimdir. Arapça

* Dr., Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, ismailaydinn@yahoo.com.tr

¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, صلب mad.

² İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III, 263.

³ Amârî, *Kadıyyetü'l-Lafz ve'l-Ma'nâ*, s. 45.

inen Kur'ân'ın, bu dilin söz ve üsluplarını içermesi gayet tabiidir. Yani o, Arapların kullandıkları sözcükler ve ifade biçimleriyle nazil olmasından dolayı dile ait özellikleri ihtiva etmektedir. Ahfeş'in, (ö. 215/830) '*Kur'ân, Arapların sözlerine delalet eder*'⁴ şeklindeki ifadesi, bu hususu teyit etmektedir. Bundan ötürü, Arapçada bulunan bazı deyim, ifade biçimleri ve edebi sanatların Kur'ân'da da mevcut olmasına şaşmamak gerekir. Nitekim Taberî, Hz. Peygamber'e indirilen Kitabın anlamlarının Arapların sözlerindeki anlamlara muvafık olması ve Kur'ân'daki zahiri anlamların onların zahiri sözlerine uygun düşmesi gerektiğini söyleyerek bu olguya dikkat çekmiştir.⁵

İbn Abbâs'ın (ö. 68/687), '*Kur'ân'ın gariblerini bana sorarsanız onu şiirde arayın. Çünkü şiir Arab'ın divanıdır*'⁶ sözü de, Kur'ân'ın dildeki beyan üsluplarından hali olmadığına ve onun anlamını çözümlemede dildeki ifade biçimlerinin önemi- ne işaret etmektedir. Minberdeyken Hz. Ömer'in (ö. 23/643) '*Ey insanlar, câhiliye şiirimize sahip çıkın. Zira onda Kitabımızın tefsiri vardır*'⁷ demesi de bu olguyu desteklemektedir. Konuya örnek olarak, فَاجْمَعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ⁸ ayeti zikredilebilir. Ayetteki شُرَكَاءَكُمْ kelimesinin, فَاجْمَعُوا أَمْرَكُمْ kelimesi gibi فَاجْمَعُوا fiiliyle nasbedildiği telakki edilebilir. Oysa فَاجْمَعُوا kelimesiyle ilişkili olan lafız sadece أَمْرَكُمْ sözcüğüdür. Nitekim İbn Fâris (ö. 395/1004), أَجْمَعَ الْأَمْرَ ifadesinin Arapçada, '*bir karara varıp bunda azmetme*' anlamına gelen bir tabir olduğunu söylemiştir.⁹ Ferrâ (ö. 207/822), ayetteki شُرَكَاءَكُمْ ibaresinin وَاذْعُوا gibi mahzûf bir fiille mansûb olduğunu zikrettikten sonra, bu kullanımı Abdullâh b. Zeba'râ'nın (ö. 15/636) şu şiiriyle desteklemiştir:

وَرَأَيْتُ رَوْجَكَ فِي الْوَعَى مُتَقَلِّدًا سَيْفًا وَرُحًا

'Eşini savaşta kılıç kuşanırken ve mızrak taşırken gördüm.'

Ferrâ, şiirdeki رُحًا kelimesinin mahzûf bir kelime olan حَمَلٌ sözcüğündeki zamirle nasbedildiğini belirtir.¹⁰ Zira تَقَلَّدَ السَّيْفَ ifadesi '*kılıç kuşanma*' anlamında kullanılan bir tabirdir. Hâlbuki Arapçada, تَقَلَّدَ الرُّمْحَ '*mızrak kuşanma*' ifadesi değil, حَمَلٌ الرُّمْحَ '*mızrak taşıma*' ifadesi kullanılmaktadır.

Arapçadaki söz üsluplarını içeren Kur'ân, kelime ve harflerdeki insicam, ifadelerdeki uyum gibi özellikleri yanında şiirdeki acıcılık ve musikideki ahengi birleştiren edasıyla da eşsiz bir kitaptır. Esasen onu mucizevî kılan unsurlar bunlarla sınırlı değildir. Mevcut edebî şekillerden farklı oluşu, lafız ve anlam arasındaki uyum, gönüllere tesir edişi, ses ve tertip nizamındaki ahenk, edebî tasvîr, aynı anda farklı seviyelere hitap etme, kusurlardan uzak olma ve sahip olduğu benzersiz üslup gibi özellikler onu diğer edebî yapıtlardan ayıran başlıca hususlardır.¹¹ Bu

⁴ Ahfeş, *Me'âni'l-Kur'ân*, II, 561.

⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 30.

⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 382; Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 396.

⁷ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, I, 37.

⁸ '*Kararınızı verin ve ortaklarınızı çağırın.*' Yûnus, 10/71.

⁹ İbn Fâris, *Mücmelü'l-Luga*, جمع mad.

¹⁰ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, I, 473. Ayrıca bkz. Nâsır Hüseyin Alî, *Şerhu Ebyâti Me'âni'l-Kur'ân li'l-Ferrâ*, s. 80.

¹¹ Bkz. Zerkeşi, *el-Burhân*, II, 226-232; Krş. Yıldırım, Suat, "Kur'ân", *DİA*, Ankara, 2002, XXVI, 39-396.

sebeple pek çok insan, onun eşsiz üslubuna duyduğu hayranlığı gizleyememiştir. Konuyla ilgili tarihi bir gerçeği İbn Hişâm (ö. 213/828) şöyle nakleder:

'Velîd b. Muğîre Kureyş'ten bir toplulukla bir araya geldi. İçlerinde yaşça en büyük olan da kendisiydi. Bu arada hac mevsimi de gelmiş bulunmaktaydı. Onlara şöyle dedi: 'Ey Kureyş topluluğu! Hac mevsiminde bulunuyoruz. Bu mevsimde Arap ziyaretçiler buraya gelecekler. Üstelik bunlar, Muhammed'in haberini de almış durumdalar. Onunla ilgili düşündüklerinizi karara bağlayın ve ihtilafa düşüp birbirinizi yalancı çıkarmayın.' Bunun üzerine toplantıda bulunanlar Velîd b. Muğîre'ye şöyle dediler: *'Ey Ebû Abdışşems! Gelenlere söyleyebileceğimiz bir fikir beyan et.'* Buna karşılık Velîd: *'Siz söyleyin dinleyeyim'* dedi.

Onlar: *'Muhammed'e kâhin diyelim.'*

Velîd: *'Vallahi o kâhin değildir. Biz kâhinleri biliriz. Onun söyledikleri kâhinlerin mırıldatılardan ve onların kafiyeli sözlerinden farklıdır.'*

Onlar: *'O halde delidir'* diyelim.

Velîd: *'O deli de değildir. Biz delileri biliriz. Muhammed onlar gibi değildir. Zira onda böyle bir rahatsızlık ve delilikle ilgili bir fiilin sadır olduğu görülmemiştir.'*

Onlar: *'Öyleyse şairdir'* diyelim.

Velîd: *'O şair de değildir. Zira biz şiirin her çeşidini biliriz. Onun söyledikleri şiire de benzemiyor.'*

Onlar: *'O halde ona büyücüdür'* diyelim.

Velîd: *'O büyücü de değildir. Biz büyücüler ve onların sihirlerini biliriz. Bu, onların yaptıklarına benzemiyor.'*

Daha sonra topluluk Velîd b. Muğîre'ye; *'O halde ne diyelim ey Ebû Abdışşems!'* dediler.

Velîd: *'And olsun onun sözünde bir tatlılık vardır ki, adeta kökü bir hurma ağacına, dalları da onun meyvesine benziyor. Sizin Muhammed'in getirdiği sözlerle ilgili söylediklerinizin tümü asılsızdır. Ancak onun durumunu tanımlayan en yakın söz sihirdir. Zira o, kişiyi babasından, kardeşinden, eşinden ve aşiretinden ayıran sihirli bir söz getirmiştir. Onun getirdikleriyle insanlar parçalanmışlardır.'*

Bu uzlaşıda bulunanlar, hac mevsimine gelen tüm insanların yollarına çıkarak onları Hz. Peygamber'e karşı sakındırmışlar ve onun sihirbaz olduğuna yönelik propaganda yapmışlardır. Bunun üzerine Allah şu ayetleri indirmiştir:¹²

*'Bana bırak tek olarak yarattığımı, kendisine çok mal verdiğimi, kendisi ile birlikte yaşayan çocuklar verdiğimi, kendisine rahat bir yaşam hazırladığımı, ardından da daha fazla vermeme umanı. Hayır, umduğu gibi değil, çünkü o, bizim ayetlerimize karşı inatçı kesildi. Sarp bir yokuşa saracağım. Çünkü o, düşündü ve ölçtü biçti. Sonra lanet olası, nasıl ölçtü biçti! Sonra baktı. Sonra yüzünü ekşitti ve suratını astı. Sonra arkasını döndü ve büyüklendi. Şöyle dedi: 'Bu sadece öncekilerden nakledilen bir büyüdür. Bu yalnızca bir insan sözüdür.'*¹³

Yukarıda naklettiğimiz olaydan da anlaşıldığı üzere, Kur'an'ın eşsiz üslubu karşısında şaşkına dönen inkârcıların yaşadıkları travma ve Kur'an'la ilgili içine

¹² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 179.

¹³ Müddessir, 74/11-25.

düştükleri zihin bulanıklığı aşağıdaki ayetlerde de net bir şekilde görülebilmektedir. Şaşkına döndükleri Kur'ân üslubu karşısında yaşadıkları çaresizliğin bir itirafı olarak şu nitelermelerde bulunmuşlardır.

أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ 'öncekilerin masalları'¹⁴

سِحْرٍ مُّبِينٍ 'apaçık bir büyü'¹⁵

قَوْلَ الْبَشَرِ 'insan sözü'¹⁶

إِفْكٌ مُّفْتَرَى 'uydurulmuş bir yalan'¹⁷

هُوَ شَاعِرٌ 'o bir şairdir'¹⁸

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ 'kâhin sözü'¹⁹

Kur'ân'ın söz konusu üslubu ve inkârcıların bu husustaki tavırlarını değerlendiren Mustafa Sâdık er-Râfi'î (ö. 1356/1937) şöyle der: 'Kur'ân, insanı cezbeden beyan çeşitleri bakımından dilsel yaradılışın ortaya koyabileceği en üstün üslup güzelliklerini ihtiva eder. Bu şekilde onlardan her biri her türlü iftira ve yalanı diline dolasa da onda var olan icâzın delilini kendi içinde taşırdı. Bundan ötürü, onları tahkir ederek, küçümseyerek ve fazlaca hırpalayıp azarlayarak kendilerine meydan okuduğu halde ona muâraza etmeye güçleri yetmedi.²⁰ Bu bağlamda Râfi'î, Hz. Peygamber'in lisan sahipleri içinde en fasih ve en belîğ olan kişi olmasına rağmen, onun bile sözlerinin Kur'ân ile mukayese edilemeyeceğini belirtir.²¹

Kur'ân'ın Söz Sanatlarına Etkisi

Yukarıda söz edildiği gibi, Kur'ân'ın sahip olduğu eşsiz üslup, çok geçmeden Arapların dilini etkilemiş, söz ve hitaplarında hâkim olmaya başlamıştır. Nitekim halifeler döneminde komutanlarla yapılan yazışmalar, siyasi mektuplar ve irâd edilen hutbelerde bu üslup değişimi çok bâriz olarak görülmektedir.²² İnşâ (söz söyleme) İslâm'dan sonra şekil değiştirmeye ve yükselmeye başladı. İlimle uğraşanlar Kur'ân'ın icâz ve üslubunu taklit etmeye başladılar. 'أوتيت جوامع الكلم واختصر لي أوتيت جوامع الكلم واختصر لي' *Bana veciz söz söyleme yeteneği verildi ve söz benim için tām olarak kısaltıldı*²³ hadisinin tesiriyle az sözle çok şey anlatma çabasına girdiler. Belâgatlı söz söylemek istediklerinde kullandıkları ibarelere makama uygun biçimde Kur'ân'dan bazı ayetler ilave etmeye başladılar.²⁴ Kur'ân'ın üslup bakımından dili nasıl etkilediği ve ifade edilen sözlerde Kur'ân üslubunun nasıl taklit edildiğini örneklerle göstermek yararlı olacaktır. Belirtmek gerekirse, Kur'ân'ın edebî üslubu nesir ve nazım olmak üzere iki şekilde taklit edilmiştir.

¹⁴ Kalem, 68/15.

¹⁵ Mâide, 5/110; En'âm, 6/7.

¹⁶ Müddessir, 74/25.

¹⁷ Sebe, 34/43.

¹⁸ Enbiyâ, 21/5.

¹⁹ Hâkka, 69/42.

²⁰ Râfi'î, *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, II, 154.

²¹ Râfi'î, *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, II, 64.

²² Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-Arabiyye*, I, 210.

²³ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, Kitâbu't-Ta'bir, 11; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 172.

²⁴ Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-Arabiyye*, I, 210; II, 14.

1. Nesir Türdeki Örnekler

Kur'an üslubunun düz ifade biçimleri üzerindeki etkisi, erken dönemlerden itibaren kendini hissettirmiştir. Sahabe neslinden önde gelen mümtaz şahsiyetlerin Kur'an'daki ifade biçimlerini kendi sözlerinde hâkim kıldıklarını görmekteyiz. Konuyla ilgili verilebilecek örneklerden biri Hz. Ali'nin (ö. 40/661) şu sözüdür:

...وَلَهُ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ²⁵ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ²⁶ وَأَسْتَفْرَضَكُمْ²⁷ وَلَهُ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

وَهُوَ الْعَنِيِّ الْحَمِيدُ²⁸ وَإِنَّمَا أَرَادَ أَنْ يَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا²⁹

'Göklerin ve yerin orduları onundur. O azizdir hakîmdir. Sizden ödünç istemektedir. Göklerin ve yerin hazineleri de onundur. O muhtaç olmayandır, övgüye layıktır. Hanginiz daha iyi amelde bulunacak diye sizi denemek istedi.'³⁰ Hz. Ali'nin sözlerine konu olan bu ifadelerin Kur'an'ın farklı yerlerinde geçen söz ve üslupların tekrarı oldukları açıkça görülmektedir.

Zikredeceğimiz diğer bir örnek, Kur'an üslubunun resmi yazışmalarda etkin biçimde kullanılmaya başladığını göstermektedir. Mesela Hz. Ömer'in, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye (ö. 43/663) gönderdiği mektupta bu durum net olarak görülebilmektedir. O, mektubunda şöyle demiştir:

وَلَا تُكَلِّفُهُمْ فَوْقَ طَاقَتِهِمْ إِذَا أَدَّوْا مَا عَلَيْهِمْ لِلْمُؤْمِنِينَ طَوْعًا أَوْ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ...³¹

وَأَنْشُدَكَ اللَّهُ لَمَّا تَرَحَّمْتَ عَلَى جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ... لَا تَجْعَلِ الْمَالَ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْهُمْ³²

'Müslümanlara vermeleri gerekeni isteyerek yerine getirmeleri durumunda, zim-milere güç yetiremeyecekleri şeylerle onları mükellef kılmamamı ve onlara iyi davranmamı vasiyet ediyorum. Aksi takdirde alçalmış olarak kendi elleriyle fidyeyi verinceye dek on-larla savaş. Müslümanlara iyi davrandığımda da Allah için serveti zenginler arasında tedavül ettirmemeni istiyorum.'³³

Son örneğimiz, yalancı Müseyleme'nin Kur'an'ın ifade biçimlerini taklid ederek uydurduğu sözledir. Mesela o, söz ve vezin olarak Kevser suresinin taklidini yapmaya çalıştığı şu sözleri uydurmuştur: *إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْجَاهِرَ فَفَضَّلْ لِرَبِّكَ وَجَاهِرْ إِنَّ مُبْغِضَكَ* 'Biz sana her şeyin fazlasını verdik. Rabbin için namaz kıl ve (bunu) açıkça yap. Sana düşman olan ancak kâfir bir adamdır.'³⁴Yine Müseyleme'nin Âdiyât suresinin taklidi olan şu sözleri uydurduğu bilinmektedir: *وَالطَّاحِنَاتِ طَحْنًا وَالْعَاجِنَاتِ عَجْنًا*

²⁵ Fetih, 48/4, 7.

²⁶ Bakara, 2/129; Âl-i İmrân, 3/6, 18, 62, 126; Mâide, 5/118; İbrâhm, 14/4; Neml, 27/78.

²⁷ En'âm, 6/50; Hûd, 11/31; Münâfikûn, 63/7.

²⁸ Hacc, 22/64; Lokmân, 31/26; Fâtır, 35/15; Hadîd, 57/24; Mümtehine, 60/6.

²⁹ Hûd, 11/7; Mülk, 67/2.

³⁰ Ali b. Ebî Tâlib, *Nehcü'l-Belâga*, I, 441.

³¹ Söz konusu ifade Kur'an'da şöyle geçmektedir: *حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ* (Tevbe, 9/29)

³² Söz konusu ifade Kur'an'da şöyle geçmektedir: *كَيْ لَا يَكُونَ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ* (Haşr, 59/7)

³³ Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, II, 46, 48.

³⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 322.

...*Öğütlenlere, hamur yapanlara, ekmeğe yapıp pişirenlere, onu ufalayanlara ve lokma haline getirenlere (and olsun.)*³⁵

Kur'ân taklit edilerek uydurulan olan bu ifadelerin, ondaki insicam ve ahenkten tamamen yoksun oldukları ortadadır. Bu sebeple Taberî (ö. 310/922) ve Râfi'î, onun ahmaklığının bir nişanesi olarak ortaya konan bu sözlerin, fesahat ve belagatten uzak olduklarını belirtmişlerdir.³⁶

2. Nazım Türdeki Örnekler

Kur'ân üslubunun örnek alınması sadece nesir gibi düz ifadelerde değil, şiir gibi manzum edebî türlerde de sıkça karşılaşılan bir olgudur. Şairler şiirlerini tanzim ederken, Kur'ân üslubunu örnek almışlar, zaman zaman da hal ve makama uygun olarak ondan bazı ifadeler iktibas etmişlerdir. Bu durum, onların kendi sözlerine değer kazandırmanın bir vesilesiydi. Konuyla ilgili şu örnekler verilebilir:

Bir şiirinde Buhturî (ö. 284/897) şöyle demiştir:

فَمَنْ شَاءَ فَالْيُبْحَلِ وَمَنْ شَاءَ فَالْيَجْدِ

'Dileyen cimrilik yapсын dileyen cömert davransın...'³⁷

Buhturî'nin bu şiiri üslup bakımından Kehf suresindeki,

فَمَنْ شَاءَ فَالْيُؤْمِنُ وَمَنْ شَاءَ فَالْيُكْفُرُ³⁸

ifadeleriyle birebir örtüştüğü dikkatten kaçmamaktadır.

Diğer bir örnek de İbn Kays'ın şu şiiridir:

إِنَّ الْحَوَادِثَ بِالْمَدِينَةِ قَدْ أَوْجَعَتْنِي وَقَرَعْنَ مَرَّوْتِيَةَ

'Medine'de olaylar bana acı verdi ve belaları getirdi.'

İbn Kays, bizzat kendisi yukarıdaki şiirini Abdülmelik b. Mervan'a (ö. 86/705) okuyunca, Abdülmelik: 'Ne kadar da iyi söyledin ey İbn Kays! Ancak keşke kafilesini yumuşatmasaydın' dedi. Buna karşılık İbn Kays; 'Ey müminlerin emiri! Allah'ın Kitabındaki سُلْطَانِيَّةً عَنِّي مَالِيَهُ هَلَكَ عَنِّي شُلْطَانِيَّةً dedi. Bunun üzerine Abdülmelik şöyle dedi: 'Bu inceliğinle şiirindeki büyüklüğünden daha büyük bir şair oldun.'³⁹ Bu olay, şairlerin şiir tanzim ederken Kur'ân'ın üslup ve ifade biçimlerinden fazlaca etkilendiklerine işaret etmektedir.

Belagat unsurları bakımından da şairlerin Kur'ân'ı taklit etme yönelimi içinde oldukları görülmektedir. Ahfeş'in dikkat çektiği üzere Fatiha suresinde ⁴⁰إِيَّاكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ şeklinde gâib sığasıyla başlayan ifade tarzının, iltifat sanatıyla

³⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 29.

³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 29; Râfi'î, *İ'câzu'l-Kur'ân*, s. 134.

³⁷ Buhturî, *Divân*, II, 179.

³⁸ 'Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin. Kuşkusuz zalimler için, sur gibi onları kuşatacak bir ateş hazırladık.' Kehf, 18/29.

³⁹ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, II, 488.

⁴⁰ 'Bütün övgüler, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.' Fatiha, 1/2.

تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ⁴¹ şeklinde gerçekleşen hitapla muhataba yönelmesine benzer üslubu Rû'be b. el-Accâc'ın (ö. 145/762) şu şiirinde görmekteyiz:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَعَزِّ الْأَجَلِّ أَنْتَ مَالِكُ النَّاسِ رَبًّا فَاقْبَلِ

'Aziz ve celil olan Allah'a hamd olsun, sen rab olarak insanların sahibisin kabul eyle.'⁴²

Yukarıdaki örnekler, Kur'an'ın Arap dili ve edebiyatı üzerinde büyük bir tesir icra ettiğini ortaya koymaktadır. Başta şair ve edebiyatçılar olmak üzere, pek çok kişi ifade ettikleri sözlerde Kur'an'ın üslubunu örnek almaya önem atfetmişlerdir. Bu suretle onlar, Kur'an'daki ifade biçimleri ve belâgat unsurlarını şiirlerine yansıtmaya çalışmışlardır.

SONUÇ

Yukarıda anlatılanlar, Kur'an'ın Arapların söz ve deyimlerinden hali bir kitap olmadığını, bilakis onların beyan üsluplarına şamil olduğunu ve Arapçayı derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Kur'an'ın, indiği dönemdeki toplum tarafından kullanılan dilin bir aynası olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, Kur'an'ın doğru anlaşılması bakımından şiirin yanı sıra dil ve edebiyat eserlerinin Kur'an tefsirinde önemli bir rol oynayabileceğine de ışık tutmaktadır.

Esas itibarıyla Kur'an'ın Arap toplumuna etkisinin edebî üslupla sınırlı olmadığını, onların adetlerini ve yaşam biçimlerini de etkilediği bir gerçektir. Bunun yanı sıra kullandıkları kelimeler ve bu kelimelerle kastettikleri anlamlar bakımından da önemli bir tesir meydana getirmiştir. Cahiliye sözleri içinde ve şiirlerinde *fasık* kelimesinin geçmediği şeklindeki nakil⁴³ bu hususu teyit etmektedir. Ayrıca İslam medeniyetinde Kur'an'a dayalı olarak meydana gelen ilimlerle ilgili ıstılahları da bu değişim ve dönüşümlere dahil etmek gerekir. Konuyla ilgili Ahmed Emin şöyle demiştir: 'Mesela, bedevi nahivcinin anladığı şekilde *el-fâil* ve *el-mef'ûl* kelimelerinin anlamına vakıf değildi. Yine o, mantıqcının anladığı şekilde *el-kaziyye* kelimesinin anlamını bilmiyordu. Aynı şekilde aruz ilminde uzman kişinin bildiği *et-tavil*, *el-hafif* ve *el-medid* kelimelerinin anlamından habersizdi. Mesela bedeviye, "مَفْعَلٌ" kelimesini "وَفَى" kalıbından çek" dediğinde bundan bir şey anlamazdı. Çünkü bu ilmi bir ıstılahı.'⁴⁴

İfade edilen bu hususlar Arap dilinde meydana gelen dönüşümlerde Kur'an'ın merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Ahfeş, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade (ö. 215/830), *Kitâbu Me'âni'l-Kur'an*, (Nşr.: Hüda Mahmûd Karâa), Mektebetü'l-Hâncî, Kâhire 1990.

⁴¹ 'Yalnız sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz.' Fatıha, 1/5.

⁴² Ahfeş *Me'âni'l-Kur'an*, I, 139. Söz konusu beyti şairin divanında bulamadık. Beytin ilk bölümü Ebû Zeyd el-Ensârî'nin 'en-Nevâdir' isimli eserinde *الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْأَجَلِّ* şeklinde geçmekte ve söz konusu bu şiir Ebû Nüceym el-İclî'ye nisbet edilmektedir. Bkz. Ebû Zeyd el-Ensârî, *Kitâbu'n-Nevâdir*, s. 230.

⁴³ İbn Fâris, *Mücmelü'l-Luga*, فسق mad.

⁴⁴ Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, I, 309-310.

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsned*, Çağrı Yay. İstanbul 1992.
- Ahmed Emîn, (ö. 1954), *Duha'l-İslâm*, Mektebetü'l-Üsra, Kâhire 1997.
- Alî b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), *Nehcü'l-Belâga*, (Nşr.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm), Dâru'l-Cil, Beyrût 1988.
- Alî, Nâsir Hüseyin, *Şerhu Ebyâti Me'âni'l-Kur'ân li'l-Ferrâ*, el-Matbaatü't-Teavüniyye, Dimeşk 1995.
- Amârî, Alî Muhammed Hasan, *Kadiyyetü'l-Lafz ve'l-Ma'nâ ve Eseruhâ fi Tedvini'l-Belâgati'l-Arabiyye*, Mektebetü Vehbe, Kâhire 1999.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/869) *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay. İstanbul 1992.
- Buhturî, el-Velid b. Ubeyd b. Yahyâ (ö. 284/897), *Divân*, Matbaatü'l-Cevâib, Kostantiniyye 1300.
- Câhız, Ebû Osmân Amr b. el-Bahr (ö. 255/869), *el-Beyân ve't-Tebyîn*, (Thk.: Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Mektebetü'l-Hancı, Kâhire 1994.
- Ebû Zeyd el-Ensârî, Saïd b. Evs b. Sâbit (ö. 215/830), *Kitâbu'n-Nevâdir fi'l-Luga*, (Nşr.: Muhammed Abdülkâdir Ahmed), Dâru's-Şurûk, 1981.
- Fahreddin Râzî, Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn (ö. 606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1997.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd (ö. 207/822), *Me'âni'l-Kur'ân*, (Thk.: Muhammed Alî en-Neccâr – Ahmed Yûsuf Necâtî), Âlemü'l-Kütüb, Beyrût 1983.
- Fîrûzâbâdî, Meccuddîn Muhammed b. Ya'kûb (ö. 817/1414), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, (Thk.: Mektebü Tahkiki't-Türâs fi Müesseseti'r-Risâle), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2005.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân (ö. 392/1001), *el-Hasâis*, (Thk.: Abdülhamîd Hindâvî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2003.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ (ö. 395/1004), *Mücmelü'l-Luga*, (Nşr.: Muhammed Ta'me), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 2005.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed, (ö. 808/1406), *el-Mukaddime*, (Thk. Abdüsselâm eş-Şeddâdî), Dâru'l-Beydâ 2005.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdülmelik (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (Nşr.: Süheyl Zekkâr), Dâru'l-Fikr, Beyrût 1992.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed (ö. 833/1429), *Gâyetü'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*, (Nşr.: Gotthelf Bergstraesser), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2006.
- Râfi'î, Mustafâ Sâdik (ö. 1937), *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, (Nşr.: Abdullâh el-Mingâvî – Mehdi el-Bahkirî), Mektebetü'l-İmân, Kâhire, 1997; *İ'câzu'l-Kur'ân ve'l-Belâgati'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût 2005.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ el-Lahmî (790/1388), *el-Muvâfakât fi Usûli's-Şerîa*, (Thk.: Abdullâh Dirâz), Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2006.
- Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1992.
- Yıldırım, Suat, *"Kur'ân", DİA*, Ankara 2002.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdullâh (ö. 794/1391), *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk.: Komisyon), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1994.
- Zeydân, Corci (ö. 1914), *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-Arabiyye*, (Nşr.: Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâî), Dâru'l-Fikr, Beyrût 2005.